

TOMASZ KLIN

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Politologii

ORCID: 0000-0002-8630-4659

tomasz.klin@uwr.edu.pl

Strategia równoważenia i powstrzymywania?

Państwa wschodniej flanki NATO wobec wojny pozycyjnej
na froncie ukraińsko-rosyjskim

Strategy of Counterbalancing and Containment?

NATO's Eastern Flank Countries Facing Positional War on the Russo-Ukrainian Front

Słowa kluczowe:

wschodnia flanka
NATO, wojna rosyjsko-
ukraińska, równoważenie,
powstrzymywanie, Polska,
Słowacja

Keywords:

NATO eastern flank,
the Russo-Ukrainian
war, counterbalancing,
containment, Poland,
Slovakia

Strategia równoważenia i powstrzymywania? Państwa wschodniej flanki NATO wobec wojny pozycyjnej na froncie ukraińsko-rosyjskim

Pod koniec 2022 r. konflikt ukraińsko-rosyjski wszedł w etap długotrwałej wojny pozycyjnej. W artykule poddano analizie funkcjonowanie mechanizmów charakterystycznych dla strategii równoważenia i powstrzymywania w warunkach względnej stabilizacji linii frontu. W szczególności rozpatrzone zostały kategorie dylematu bezpieczeństwa, jazdy na gapę w kontekście rozproszenia odpowiedzialności, ryzyka porzucenia sojuszniczego oraz związanych z tym uwarunkowań gospodarczych. Przeanalizowano przede wszystkim przypadki Polski i Słowacji pod przywództwem premiera Roberta Ficy, wskazując międzynarodowe czynniki związane z równoważeniem i powstrzymywaniem. W konkluzji stwierdzono, że państwa wschodniej flanki NATO zasadniczo praktykują równoważenie i powstrzymywanie, a kontekst wojny pozycyjnej kształtuje ich konkretne przejawy.

Strategy of Counterbalancing and Containment? NATO's Eastern Flank Countries Facing Positional War on the Russo-Ukrainian Front

At the end of 2022 the Russo-Ukrainian conflict entered the phase of lasting positional war. The article analyses functioning of mechanisms quintessential for counterbalancing and containment strategies under conditions of relative stability of the frontline. In particular, the following categories are considered: security dilemma, free riding in the context of diffusion of responsibility, the risk of ally's abandonment and economic conditions linked with the above. Particular attention is paid to the cases of Poland and Slovakia under Robert Fico's leadership, indicating international factors related to counterbalancing and containment. In conclusion the article asserts that NATO Eastern Flank countries have been practicing counterbalancing and containment, and the positional war's context shapes their specific manifestations.

Wstęp

Od ataku Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. minęły już ponad dwa lata. Można zatem wysnuwać pewne wnioski dotyczące nie tylko reakcji państw wschodniej flanki NATO, ale też ich polityki w kolejnych etapach konfliktu. Pod koniec 2022 r. konfrontacja Ukrainy i Rosji przekształciła się w wojnę pozycyjną i od tego momentu obu stronom trudno dokonać przełamania. Taki charakter wojny ma konsekwencje dla polityczno-obronnych strategii sąsiednich państw.

Jak wykazano w literaturze przedmiotu, na poziom pomocy udzielanej Ukrainie w największym stopniu rzutowały percepcja zagrożenia ze strony Rosji, wcześniejsze inwestycje w przemysł obronny oraz nastawienie opinii publicznej¹. Od aneksji Krymu państwa wschodniej flanki NATO prowadziły swoją politykę wobec ekspansji Rosji w Ukrainie w obrębie trzech głównych strategii bezpieczeństwa. Polska i kraje bałtyckie wybrały względnie jednoznaczne działania na rzecz równoważenia potencjału Moskwy i powstrzymywania jej ekspansji: ograniczoną pomoc wojskową i ekonomiczną dla Ukrainy, udzielanie jej wsparcia dyplomatycznego, a jednocześnie ograniczenie kontaktów dyplomatycznych z Rosją (zwłaszcza całkowite odejście od spotkań dwustronnych na wysokim szczeblu), a także różne działania dyskursywne, które miały na celu oddziaływanie moralne na rzecz Ukrainy i przeciwko Rosji. Przykładem jest publiczna wypowiedź prezydent Litwy Dalii Grybauskaitė z 2014 r., gdy porównała metody Władimira Putina do stosowanych przez Adolfa Hitlera i Józefa Stalina².

Alternatywną strategią akomodacji Rosji przyjęły Węgry. Ma to na celu poprawę stosunków dwustronnych, zredukowanie ryzyka konfliktu i ewentualnie obniżenie prawdopodobieństwa stania się ofiarą agresji zbrojnej. Zwykle polega na rozwoju relacji gospodarczych i dyplomatycznych z danym mocarstwem przy jednoczesnych ograniczeniach we współpracy

- 1 T. Haesebrouck, *EU Member State Support to Ukraine*, „Foreign Policy Analysis” 2024, vol. 20, No. 2: <<https://doi.org/10.1093/fpa/orae005>> [dostęp: 17 X 2024].
- 2 M. Martin, *Lithuanian President Compares Putin to Hitler and Stalin-Magazine*, „Reuters” [online], 22 VI 2014 [dostęp: 13 V 2024]: <<https://www.reuters.com/article/idUSKBN0EXOKY/>>.

wojskowej³. Kolejną alternatywą wobec równoważenia strategią jest *hedging*, mający swoje źródła w działaniach inwestorów na rynkach finansowych, które polegają na obniżeniu ryzyka strat poprzez zakup różnych udziałów⁴. Na arenie międzynarodowej *hedging* przejawia się rozwojem stosunków z więcej niż jednym rywalizującym mocarstwem. Od akomodacji może się różnić mniejszą intensywnością stosunków gospodarczych⁵. Do 2022 r. spośród państw wschodniej flanki NATO politykę najbliższą strategii *hedgingu* prowadziła Bułgaria.

W wyniku pełnoskalowej inwazji Rosji dotychczasowe strategie zostały podważone, przeformułowane lub dostosowane do nowych okoliczności. Większość państw wschodniej flanki NATO podjęła szereg działań na rzecz równoważenia i powstrzymywania Rosji.

Równoważenie i powstrzymywanie – zarys teorii

Równoważenie rozumiane jako budowanie przeciwwagi⁶ wywodzi się z klasycznej teorii równowagi sił, której korzenie sięgają starożytności. Równoważenie ma miejsce wówczas, gdy aktorzy postrzegają wzrost mocarstwa lub koalicji państw jako zagrożenie i podejmują kontradziania. Istotną cechą tego procesu jest responsywność. W istocie zatem można wyróżnić dwie składowe: percepcję czy też diagnozę, w której aktor dostrzeże groźny dla swoich interesów wzrost, oraz odpowiedzi, które mają przywrócić równowagę, co zawsze ma charakter nie tyle matematyczny, ile psychologiczny. W praktyce wyróżnia się równoważenie wewnętrzne, polegające zwykle na własnych zbrojeniach, oraz zewnętrzne, które najczęściej

3 T. V. Paul, *The Accommodation of Rising Powers in World Politics*, [w:] *Accommodating Rising Power: Past, Present, and Future*, ed. T. V. Paul, Cambridge University Press, Cambridge 2016, s. 4–5.

4 S. De Silva, *Making Sense of the Haze: Hedging and Its Attributes*, „University of Colombo Review. Series III” 2020, vol. 1, No. 1, s. 95.

5 W literaturze różnicę pomiędzy akomodacją a strategią *hedgingu* sprowadza się jak dotąd głównie do intencji, a mniej uwagi poświęca różnicom we wzorcach działania.

6 Równowaga może być nieintencjonalnym skutkiem działań wielu aktorów w systemie międzynarodowym, natomiast budowanie przeciwwagi określane jest także jako równoważenie i polega na intencjonalnym wzmocnieniu potęgi własnej wobec adwersarza lub adwersarzy.

przejawia się tworzeniem lub wzmacnianiem sojuszy. Powszechność równoważenia zewnętrznego wynika z przekonania decydentów politycznych o jego skuteczności i niewygórowanych kosztach⁷. Skomplikowany charakter stosunków międzynarodowych, wynikający m.in. z procesów globalizacyjnych, doprowadził do wyróżnienia przez badaczy tzw. ograniczonego równoważenia, którym charakteryzuje się strategię wybranych sąsiadów Chin⁸ i Rosji⁹. Innym szczególnym typem jest równoważenie miękkie, czyli instytucjonalne, które przejawia się w tworzeniu nowych instytucji międzynarodowych lub w działaniach już istniejących¹⁰.

W teorii równoważenia zwraca się uwagę na trzy przeszkody, które utrudniają działania równoważące czy przeciwhegemoniczne: problem zbiorowego działania; ograniczenia wewnętrzne, czyli brak konsensu elit politycznych albo spory ideologiczne; problemy z diagnozą i wynikające z tego rozbieżności w ocenie, które z mocarstw (zagrożeń) powinno stanowić priorytet jako cel równoważenia¹¹. Jak wykazują kolejne części artykułu, w polityce państw wschodniej flanki NATO obecne są pierwsze dwie, chociaż tylko druga ma duże znaczenie.

Powstrzymywanie pojawiło się w publicznym dyskursie wraz ze sformułowanymi w 1946 r. przez George'a Kennana zaleceniami, by USA aktywnie przeciwdziałały tendencjom ekspansjonistycznym ZSRR. Praktycznym wyrazem tej strategii stała się doktryna Trumana, polegająca głównie

- 7 A. Dybczyński, *Sojusze międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2014, s. 162–164.
- 8 R. C. De Castro, *Caught between Appeasement and Limited Hard Balancing: The Philippines' Changing Relations with the Eagle and the Dragon*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs” 2022, vol. 41, No. 2, s. 258–278; Z. Han, T. V. Paul, *China's Rise and Balance of Power Politics*, „The Chinese Journal of International Politics” 2020, vol. 13, No. 1, s. 1–26.
- 9 P. Silva II, *Strategic Culture and Competing Visions for the EU's Russia Strategy: Flexible Accommodation, Cooperative Deterrence, and Calibrated Confrontation*, „International Relations” 2024, vol. 38, No. 2, s. 165–191.
- 10 K. He, *Institutional Balancing and International Relations Theory: Economic Interdependence and Balance of Power Strategies in Southeast Asia*, „European Journal of International Relations” 2008, vol. 14, No. 3, s. 489–518; A. Wivel, T. V. Paul, *Soft Balancing, Institutions and Peaceful Change*, „Ethics and International Affairs” 2020, vol. 34, No. 4, s. 473–485.
- 11 W. C. Wohlforth i in., *Testing Balance-of-Power Theory in World History*, „European Journal of International Relations” 2007, vol. 13, No. 2, s. 159.

na udzielaniu pomocy wojskowej Grecji i Turcji¹². Od tego czasu powstrzymywanie należy do typowych strategii zewnętrznej polityki bezpieczeństwa. Po upadku ZSRR rozważana była zwykle w odniesieniu do polityki państw zachodnich i wschodnioazjatyckich wobec Chin¹³. Samą kategorię rozszerzono zarówno w odniesieniu do celu, na przykład rozpatrując problematykę powstrzymywania dwóch mocarstw jednocześnie¹⁴, jak i przedmiotowo, wskazując na powstrzymywanie jako odpowiedź na publiczną krytykę i inne zagrożenia ontologiczne. Uznaje się w związku z tym, że może być ono prowadzone metodami dyplomacji publicznej¹⁵. Analogicznie do równoważenia charakter stopniowalny ma powstrzymywanie, mogące przyjąć różne miękkie formy charakterystyczne dla współczesnego instrumentarium stosunków międzynarodowych. Powstrzymywanie jest zasadniczo responsywne i silnie uwarunkowane percepcyjnie. Skoro powstrzymuje się przed ekspansją, strategia może mieć charakter prewencyjny. Teoretycznie powstrzymywanie może być nawet marnowaniem zasobów na przeciwdziałanie ekspansji, której adwersarz nie planuje.

Jak każda strategia polityczna równoważenie i powstrzymywanie nie mają charakteru ugruntowanej wiedzy, ale raczej specyficznego rzemiosła. Z pewnością utrudnia to obiektywną weryfikację ich efektów, a istnieje nawet kontekst rodzący podejrzenia o ich przeciwność. Zgodnie z regułą dylematu bezpieczeństwa wszelkie zbrojenia, wzmacnianie gotowości sił zbrojnych i aktywność sojusznicza danego państwa wpływają na to, że jego sąsiedzi postrzegają swoje otoczenie jako potencjalnie niebezpieczne i mogą podjąć analogiczne kroki¹⁶. Trudno ocenić,

12 J. Kukułka, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–1996*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 1998, s. 40–41.

13 D. Shambaugh, *Containment or Engagement of China? Calculating Beijing's Response*, „International Security” 1996, vol. 21, No. 2, s. 180–209.

14 K. Smith, *Realist Foreign Policy Analysis with a Twist: The Persian Gulf Security Complex and the Rise and Fall of Dual Containment*, „Foreign Policy Analysis” 2016, vol. 12, No. 3, s. 315–333.

15 K. Haugevik, C. Basberg Neumann, *Reputation Crisis Management and the State: Theorizing Containment as Diplomatic Mode*, „European Journal of International Relations” 2021, vol. 27, No. 3, s. 714–716.

16 S. M. Walt, *Does Anyone Still Understand the „Security Dilemma”?*, „Foreign Policy” [online], 26 VII 2022 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://foreignpolicy.com/2022/07/26/misperception-security-dilemma-ir-theory-russia-ukraine/>>.

na ile własne działania przywracają równowagę, a na ile będą postrzegane przez adwersarza jako nieuprawnione i wrogie. Podobnie rzecz się ma z powstrzymywaniem. Wzmocnienie sojusznika graniczącego z ekspansywnym mocarstwem może być interpretowane jako działanie wrogie i prowadzić do kolejnych kroków adwersarza, np. zwiększenia zbrojeń czy eskalacji w już toczącym się konflikcie, czego obawiano się w państwach NATO od rozpoczęcia rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 r. Z drugiej strony do wzrostu zagrożenia może też prowadzić bierność w obliczu działań potencjalnego agresora. Na rozstrzygnięcie dylematu bezpieczeństwa nie ma prostej recepty¹⁷. Jednym z kluczowych czynników jest rozróżnienie uzbrojenia na ofensywne i defensywne oraz kwestia aktualnej skuteczności działań ofensywnych i defensywnych. Należy podkreślić, że wejście konfliktu w fazę wojny pozycyjnej zwiększa znaczenie obrony, co może skutkować mniejszym napięciem pomiędzy adwersarzami¹⁸.

Na koniec rozważań teoretycznych warto zauważyć, że równoważenie i powstrzymywanie są zasadniczo zbieżne jako strategie postępowania wobec zewnętrznego zagrożenia. Ich instrumentarium może się jednak do pewnego stopnia różnić. Wydaje się, że w obecnej strategii postępowania na wschodniej flance NATO powstrzymywanie każe położyć silniejszy akcent na pomoc Ukrainie, a równoważenie – na wzmocnienie potencjału Sojuszu w sąsiedztwie Rosji. Działania na rzecz równoważenia nie muszą się zatem w pełni pokrywać z przeciwdziałaniem ekspansji, trudno jednak wskazać między nimi wyraźne sprzeczności.

Równoważenie i powstrzymywanie w praktyce państw wschodniej flanki NATO

Ponieważ równoważenie ma dwa podstawowe wymiary – wewnętrzny i zewnętrzny, aktorzy mogą wybierać, na który położą akcent. Skupienie się na własnych zdolnościach obronnych przy jednoczesnym braku pomocy wojskowej dla Ukrainy widoczne było jeszcze przed inwazją w polityce Węgier. W latach 2014–2023 ich nominalny budżet obronny

17 Tamże.

18 R. Jervis, *Cooperation under the Security Dilemma*, „World Politics” 1978, vol. 30, No. 2, s. 187–188.

wzrósł czterokrotnie¹⁹. Nigdy nie uzasadniono przekonująco tego wzrostu, odwołując się zwykle do ogólnikowych zagrożeń w środowisku bezpieczeństwa oraz zobowiązań w ramach NATO²⁰. Mimo to Węgry pozostają państwem unikającym dyplomatycznych konfrontacji z Rosją, a ich strategii nie można nazwać typowym równoważeniem. Polska z kolei w drugim roku pełnoskalowej wojny ustami premiera Mateusza Morawieckiego zadeklarowała brak pomocy wojskowej dla Ukrainy z uwagi na własne pilne potrzeby obronne, jednocześnie podkreślając znaczenie Rzeszowa jako *hubu* logistycznego dla pomocy z innych krajów²¹. Budżet obronny Rzeczypospolitej wzrósł po inwazji dwukrotnie, z planem przekroczenia 4 proc. PKB w 2024 r.²² *Notabene* deklaracja premiera o nieprzekazywaniu Ukrainie pomocy wojskowej nie znalazła potwierdzenia w rzeczywistości, o czym można przeczytać w dalszej części artykułu.

Wydatki na siły zbrojne po rosyjskiej inwazji znacznie wzrosły także w innych państwach wschodniej flanki. Estonia i Litwa przekroczyły próg 2,5 proc. PKB już w 2023 r.²³ Wśród kosztownych inwestycji obronnych niektórych państw²⁴ znalazły się samoloty wielozadaniowe piątej generacji F-35, które z pewnością górują jakością nad lotnictwem rosyjskim. Jednocześnie praktycznie wyklucza to przekazanie ich Ukrainie ze względu na wciąż obecne wśród elit państw NATO przekonanie o konieczności nieeskaloowania, co wiąże się z dylematem bezpieczeństwa. W zachodnich mocarstwach występują obawy przed utratą kosztownego sprzętu oraz nabyciem

19 *Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023)*, NATO Public Diplomacy Division, 7 VII 2023: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230707-def-exp-2023-en.pdf> [dostęp: 24 V 2024].

20 Np. *Next Year's Budget Will Finally Dedicate 2% of GDP for Defense*, „Hungary Today” [online], 10 VI 2023 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://hungarytoday.hu/next-years-budget-will-finally-dedicate-2-of-gdp-for-defense/>>.

21 *Premier: Nie przekazujemy już broni Ukrainie*, „Business Insider” [online], 21 IX 2023 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/premier-polska-nie-bedzie-juz-przekazywac-broni-ukrainie/b16ed9m>>.

22 J. Borowski, *Rekordowe wydatki Polski na obronę. 118 miliardów z budżetu i nie tylko*, „Defence 24” [online], 21 XII 2023 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://defence24.pl/polityka-obronna/rekordowe-wydatki-polski-na-obrone-118-miliardow-z-budzetu-i-nie-tylko>>.

23 *Defence Expenditure...*

24 Tj. Polski i krajów przyległych do wschodniej flanki: Czech, Finlandii oraz Niemiec.

przez rosyjską armię doświadczenia w kontakcie z zaawansowaną bronią, co mogłoby prowadzić do osłabienia jej skuteczności w przypadku ewentualnego konfliktu NATO z Rosją.

Kosztowne inwestycje państw NATO we własne zdolności obronne wskazują, że akcent położony jest na równoważenie, a nie wąsko rozumiane powstrzymywanie ekspansji Rosji. Zakupy broni korespondują ze wzmocnieniem zachodniej obecności wojskowej na wschodniej flance. Zwiększone zostały kontyngenty grup bojowych Sojuszu w Estonii, Litwie, Łotwie i Polsce, a następnie utworzono grupy bojowe w Bułgarii, Rumunii, Słowacji i Węgrzech. Działania zainicjowano i w większości wdrożono już w 2022 r. Kontekst wojny pozycyjnej zmienił niewiele, za wyjątkiem decyzji Berlina i Wilna o docelowym stacjonowaniu niemieckiej brygady na Litwie²⁵. Wielka Brytania natomiast po pół roku od rozpoczęcia pełnoskalowej inwazji ograniczyła swój kontyngent w Estonii, argumentując, że na terytorium brytyjskim utrzymywane będą siły w stanie gotowości do przemieszczenia do tego kraju²⁶.

Wątek obaw o eskalację wymaga dodatkowej refleksji w kontekście równoważenia i powstrzymywania. Państwa wschodniej flanki są demokracjami, w hierarchii wartości których wysokie miejsce zajmują zarówno jednostki, jak i całe społeczeństwo. Rozpoczęta wraz z przejściem wojny do fazy pozycyjnej kampania raketowo-dronowa Rosji przeciw Ukrainie wzbudza w krajach NATO szczególne obawy o los miast, co łączy się z kolejną ważną wartością – skoncentrowaniem głównych zasobów gospodarczych w obszarach zurbanizowanych. Czynnikiem obaw o eskalację występuje także po stronie Rosji, ale przypuszczalnie jest słabszy z uwagi na odmienną hierarchię wartości. Równoważenie i powstrzymywanie nie może ignorować tych czynników. Od początku inwazji Rosji w 2022 r. wszystkie państwa NATO stosowały różne samoograniczenia. W okresie wojny pozycyjnej dotyczyły one zwykle niedostarczania konkretnych rodzajów broni, np. rakiet powietrze–ziemia dalekiego zasięgu, lub też braku zgody, by używano jej

25 P. Wilke, H. von der Burchard, *Germany Ready to Put 4,000 Soldiers Permanently in Lithuania*, „Politico” [online], 26 VI 2023 [dostęp: 14 VI 2024]: <<https://www.politico.eu/article/germany-station-4000-soldiers-permanently-lithuania/>>.

26 *UK Daily: Britain Halving Number of Troops in Estonia by Year-End*, „ERR News” [online], 28 IX 2022 [dostęp: 14 VI 2024]: <<https://news.err.ee/1608730846/uk-daily-britain-halving-number-of-troops-in-estonia-by-year-end>>.

na terytorium Rosji. Wiele czerwonych linii zostało już jednak jak dotychczas przekroczonych, *notabene* przy aktywnym udziale niektórych państw wschodniej flanki²⁷. Tego rodzaju stopniowa eskalacja przynosiła efekt w postaci braku gwałtownej odpowiedzi eskalacyjnej ze strony Rosji.

Kluczowym instrumentem powstrzymywania Rosji jest pomoc wojskowa dla Ukrainy. Co interesujące, od rozpoczęcia pełnoskalowej inwazji państwa wschodniej flanki NATO kilkakrotnie deklarowały wstrzymanie transferów wojskowych. Poza wspomnianą deklaracją premiera Morawieckiego najważniejszy był *casus* Słowacji. Robert Fico jako kandydat na premiera tłumaczył konieczność wstrzymania pomocy wojskowej głównie tym, że utrudnia ona zakończenie konfliktu. Można tu wyraźnie dostrzec oddziaływanie długotrwałej wojny pozycyjnej. W tej perspektywie pokój możliwy jest dzięki negocjacom, a transfer broni dla Ukrainy tylko przedłuża walkę. Już jako premier Fico stwierdził, że Ukraina musi się pogodzić ze stratami terytorialnymi, i zarzucił jej podporządkowanie się USA. Wielokrotnie krytykował też nałożone na Rosję sankcje, wskazując na ich nieskuteczność i koszty po stronie europejskiej²⁸. Jako lider opozycji organizował marsze protestacyjne przeciwko pomocy wojskowej dla Ukrainy, a przed inwazją sprzeciwiał się przyjęciu dwustronnej umowy o bezpieczeństwie z USA²⁹.

Ten antyukraiński, neutralistyczny i w pewnym sensie antyzachodni dyskurs wyjaśniano głównie czynnikami wewnętrznymi, z pewnością trafnie. W kontekście wojny ukraińsko-rosyjskiej słowackie społeczeństwo wykazuje się bowiem relatywnie wysoką dezaprobatą i nieufnością wobec Zachodu oraz

27 Np. Polska proponowała przekazanie samolotów MiG-29 za pośrednictwem USA w pierwszej fazie inwazji Rosji, po czym wskutek odmowy wycofała się z tego pomysłu na kilka miesięcy. Polska i Słowacja zadeklarowały przekazanie tych samolotów Ukrainie w marcu 2023 r. A. Wilk, P. Żochowski, *Polskie i słowackie myśliwce MiG-29 dla Ukrainy*. 386. *dzień wojny*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 17 III 2023 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-03-17/polskie-i-slowackie-mysliwce-mig-29-dla-ukrainy-386-dzien-wojny>>.

28 M. Pollet, *Slovak PM: Ukraine Must Give up Territory to End Russian Invasion*, „Politico” [online], 21 I 2024 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://www.politico.eu/article/slovakia-prime-minister-robert-fico-ukraine-cede-territory-russia-moscow-invasion-nato-entry/>>.

29 Ł. Lewkowicz, *Slovakia: Controversy over a Defense Agreement with the United States*, „Instytut Europy Środkowej” [online], 24 I 2022 [dostęp: 6 VIII 2024]: <<https://ies.lublin.pl/en/comments/slovakia-controversy-over-a-defense-agreement-with-the-united-states/>>.

skłonnością do samopostrzegania jako usytuowanego pomiędzy Zachodem a Wschodem³⁰. W tej sytuacji prozachodnia i proukraińska polityka koalicji liberalno-konserwatywnej, którą wstrząsały kolejne kryzysy, wykorzystana została przez partię Smer do zmobilizowania elektoratu antyliberalnego, który przejawia nieufność wobec Zachodu. Nowy rząd premiera Ficy eksponował krytykę pomocy wojskowej dla Ukrainy oraz propokojowy dyskurs, kontynuując swoją linię polityczną sprzed inwazji. Sytuację tę należy jednak umieścić w kontekście równoważenia i powstrzymywania. Po przejściu wojny do fazy pozycyjnej w wielu innych krajach zmniejszono wsparcie wojskowe dla Ukrainy. Wynika to z responsywności powstrzymywania: celem jest zahamowanie ekspansji, co przynosi stabilizacja frontu w wojnie pozycyjnej. Stabilność ta wzmacnia postrzeganie konfliktu w kategoriach równowagi, co jest oczywistym efektem psychologicznym.

Większą konsekwencją w transferach uzbrojenia dla Ukrainy wykazuje się Polska. Warszawa w ciągu dwóch lat wojny systematycznie przekazywała ciężki sprzęt wojskowy, w tym co najmniej 360 czołgów, ciężkie śmigłowce bojowe, kilkaset bojowych wozów opancerzonych, kilkaset różnego typu jednostek artylerii, lekkie zestawy przeciwlotnicze i wiele innych. Pewna część tych transferów to względnie nowoczesne jednostki, jak 14 czołgów leopard 2, natomiast większość stanowiło uzbrojenie posowieckie³¹. Jak wspomniano wcześniej, Polska udostępnia terytorium i infrastrukturę dla transferów wojskowych z innych krajów, a od samego początku inwazji wspiera też Ukrainę poprzez szkolenie żołnierzy i udostępnianie poligonów do ćwiczeń wojskowych. Gwarancją kontynuacji pomocy jest dwustronna umowa o bezpieczeństwie przyjęta w lipcu 2024 r. Mimo niefortunnej wypowiedzi premiera Morawieckiego nie ma informacji, by ograniczono pomoc wojskową dla Ukrainy.

W kontekście równoważenia i powstrzymywania swoje znaczenie mają również pewne aspekty gospodarcze. Podobnie jak w przypadku reguły

30 Ł. Ogrodnik, T. Żornaczuk, *Slovaks' Perception of the War in Ukraine is Changing – a Socio-Political Perspective*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” [online], 7 IX 2023 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://pism.pl/publications/slovaks-perception-of-the-war-in-ukraine-is-changing-a-socio-political-perspective>>.

31 W. Kaleta, *Co Polska dała Ukrainie, a co nam zostało. Oto bilans w uzbrojeniu*, „Przemysł Obronny” [online], 5 III 2024 [dostęp: 7 VIII 2024]: <<https://www.wnp.pl/przemysl-obronny/co-polska-dala-ukrainie-a-co-nam-zostalo-oto-bilans-w-uzbrojeniu,81188.html>>.

dylematu bezpieczeństwa chodzi o przewidywanie rezultatów po obu stronach – własnej i adwersarza. Równoważenie polega tutaj na poprawie sytuacji własnej w porównaniu z potencjalnym przeciwnikiem. Istnieje zatem próg akceptowalnych kosztów, którego przekroczenie skutkuje relatywnym pogorszeniem sytuacji. W przypadku Polski problemem okazał się gwałtowny wzrost importu produktów rolnych z Ukrainy. Działaniom na rzecz jego ograniczenia, które rząd Morawieckiego podjął w 2023 r., towarzyszyła asertywna retoryka wobec Kijowa. Stało się tak pomimo wyraźnie dodatniego ogólnego bilansu handlowego Polski z Ukrainą³². Zadecydowała pozycja sektora rolnego w gospodarce i elektoracie partii rządzącej. Restrykcje wobec importu produktów spożywczych z Ukrainy kontynuuje rząd koalicyjny Donalda Tuska, który również dąży do pozyskania poparcia wyborców związanych z sektorem rolnym.

Także Słowacja podjęła kroki ograniczające import produktów spożywczych z Ukrainy, jeszcze pod rządami koalicji liberalno-konserwatywnej w 2023 r.³³ Na poziomie ogólnogospodarczym powróciły obecne już po aneksji Krymu obawy o stagnację wskutek sankcji. Rząd Ficy podjął próby poprawienia sytuacji ekonomicznej, w szczególności wywierając na Ukrainę naciski, by przedłużyła tranzyt rosyjskiego gazu przez swoje terytorium³⁴. W kontekście powstrzymywania i równoważenia najważniejsze jest tu jednak pozwolenie na kontynuację sprzedaży broni i amunicji dla Ukrainy. W tym celu zmieniono nawet prawo, ułatwiając transfery poprzez zgodę na szczeblu ministra obrony. Sprzedaż prowadzona jest także przez duże przedsiębiorstwa z udziałem kapitału państwowego, bezpośrednio kontrolowane przez rząd³⁵. W ten sposób transfery wojskowe

32 P. Skwirowski, *Polska załala Ukrainę. Ogromny wzrost eksportu*, „Rzeczpospolita” [online], 5 III 2024 [dostęp: 7 VIII 2024]: <<https://www.rp.pl/handel/art39941421-polska-zalala-ukraine-ogromny-wzrost-eksportu>>.

33 *Sąsiedzkie waśnie. Problem ukraińskiego zboża na rynkach Europy Środkowej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 26 X 2023 (Komentarze OSW, 549): <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-10-26/sasiedzkie-wasnie-problem-ukrainskiego-zboza-na-rynkach-europy>> [dostęp: 7 VIII 2024].

34 I. Trusewicz, *Gazowy szantaż premiera Słowacji. Gaz z Rosji za broń z Unii*, „Rzeczpospolita” [online], 25 I 2024 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://energia.rp.pl/gaz/art39743291-gazowy-szantaz-premiera-slowacji-gaz-z-rosji-za-bron-z-unii>>.

35 T. Lipczyński, *Słowacja zarabia na wojnie i dozbraja Ukrainę, chociaż wcale tego nie chce*, „Forsal” [online], 23 VII 2024 [dostęp: 8 VIII 2024]: <<https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/9551737,slowacja-zarabia-na-wojnie-i-dozbraja-ukraine-chociaz-wcale-tego-nie.html>>.

trafiają do Ukrainy bez przeszkód, a w dodatku, jak spekulują komentatorzy, biznes związany ze Smerem czerpie z tego zyski przy jednoczesnym oddziaływaniu na prorosyjską część społeczeństwa.

Działania słowackiego rządu Ficy przypominają politykę Bułgarii z 2022 r., w której deklarowana pomoc dla Ukrainy plasowała się na jednej z ostatnich pozycji rankingów do momentu upublicznienia śledztwa dziennikarskiego, które unaocznilo wielką skalę niejawnych transferów wojskowych³⁶, częściowo o charakterze komercyjnym. Interesy gospodarcze wyjaśniają też inne zjawiska, które zaobserwowano na wschodniej flance NATO, zwłaszcza aferę dotyczącą prowadzenia handlu z Rosją przez firmy męża estońskiej premier Kai Kallas³⁷. Skandal pokazał rzeczywistą skalę obrotu gospodarczego pomiędzy Rosją a państwami europejskimi, które objęły sankcjami wybrane sektory, w tym szczególnie istotną energetykę, ale nie podjęły konsekwentnych działań na rzecz pełnej izolacji gospodarczej tego kraju. Także w tym kontekście wojna pozycyjna demotywuje do nakładania kolejnych przełomowych sankcji, które można by porównać z embargiem na ropę naftową z 2022 r.

Wymiar gospodarczy wiąże się z kolejnym zjawiskiem, określanym jako jazda na gapę. Mechanizm ten polega na kalkulacji unikania kosztów dobra publicznego w postaci bezpieczeństwa sojuszniczego. Charakterystyczna dla NATO wielostronność sojuszu wzmacnia tendencję do wykorzystywania bezpieczeństwa jako dobra publicznego bez istotnego wkładu własnego³⁸. Teoretycznie jazda na gapę jest nieopłacalna, jeśli dostrzeża się jej negatywne konsekwencje, jednak dotyczy to krótkiego horyzontu czasowego³⁹. W obecnym kontekście funkcjonowania wschodniej flanki NATO mechanizm tego rodzaju nie działa. Wojna pozycyjna oraz względna stabilność Ukrainy

36 P. Volkmann-Schluck, *Bulgaria to the Rescue: How the EU's Poorest Country Secretly Saved Ukraine*, „Politico” [online], 18 I 2023 [dostęp: 8 XII 2023]: <<https://www.politico.eu/article/bulgaria-volodymyr-zelenskyy-kiril-petkov-poorest-country-eu-ukraine/>>.

37 L. Hülsemann, *Kaja Kallas Faces more Heat amid Probe of Husband's Russia Business Ties*, „Politico” [online], 28 IV 2023 [dostęp: 7 VI 2024]: <<https://www.politico.eu/article/kaja-kallas-husband-russian-business-ties-estonia/>>.

38 W. R. Gates, K. L. Terasawa, *Commitment, Threat Perceptions, and Expenditures in a Defense Alliance*, „International Studies Quarterly” 1992, vol. 36, No. 1, s. 101–104; J. A. C. Conybeare, *The Portfolio Benefits of Free Riding in Military Alliances*, „International Studies Quarterly” 1994, vol. 38, No. 3, s. 405.

39 J. S. Barkin, *Time Horizons and Multilateral Enforcement in International Cooperation*, „International Studies Quarterly” 2004, vol. 48, No. 2, s. 372.

i Rosji powodują, że nie widać perspektywy zakończenia konfrontacji. Co więcej, nawet ustanie intensywnej fazy wojny nie dałoby szansy na rychłą poprawę stosunków NATO z Rosją, skoro niemal całkowicie zerwano przepływy surowców energetycznych, które wcześniej stanowiły podstawę strategicznej współpracy. Stosunki zatruwa też wrogi dyskurs.

W obliczu wojny pozycyjnej w konflikcie ukraińsko-rosyjskim brakuje wyraźnych bodźców do wyhamowania jazdy na gapę przez państwa wschodniej flanki NATO. Uwarunkowania, które jej sprzyjają, pozostają niezmiennione, a może nawet minimalnie wzmocniła je akcesja Finlandii i Szwecji. Generalnie im więcej członków Sojuszu, tym silniejsza tendencja do takiej polityki. Zaobserwowano ponadto, że państwa o niewielkich zasobach wojskowych mogą sobie na to pozwolić, gdyż brak ich zaangażowania niewiele zmienia w dostarczaniu bezpieczeństwa jako dobra zbiorowego⁴⁰. Wyjaśnia to dość powszechne lekceważenie przez ekspertów zmiany linii politycznej Słowacji po wyborach z 2023 r. (jak się zresztą okazało, głównie dyskursywnej). Nawet całkowite zablokowanie przez Bratysławę dostępu do swoich zasobów wojskowych dla Ukrainy nie rzutowałoby wyraźnie na sytuację na froncie. Innym czynnikiem jest zbieżność interesów z głównymi dostawcami bezpieczeństwa w sojuszu wielostronnym: jazda na gapę małego państwa nie zmieni polityki głównych mocarstw⁴¹. Mimo że antyamerykańska retoryka premiera Ficy sugeruje sprzeczność interesów z Waszyngtonem, nie potwierdza tego analiza sytuacji geopolitycznej i prowadzonych działań. Rozproszenie odpowiedzialności i jazdę na gapę doskonale ilustruje wsparta w 2024 r. przez około dwadzieścia państw czeska inicjatywa amunicyjna, większość z nich bardzo opóźniła bowiem realne wpłaty⁴².

Warto się też wreszcie odnieść do kategorii porzucenia jako podstawowego mechanizmu w polityce sojuszniczej. Sojusznicy USA zwykle obawiają się porzucenia, co wynika z konkretnych wydarzeń historycznych oraz dys-

40 A. Weisiger, *Exiting the Coalition: When do States Abandon Coalition Partners during War?*, „International Studies Quarterly” 2016, vol. 60, No. 4, s. 755-756.

41 Tamże, s. 756.

42 Na koniec maja 2024 r. żadne z państw wschodniej flanki nie wpłaciło na zakup amunicji w ramach tej inicjatywy. M. Strembski, *Czeska inicjatywa amunicyjna wyraźnie traci impet*, „Onet” [online], 29 V 2024 [dostęp: 7 VI 2024]: <<https://www.onet.pl/informacje/nowa-technika-wojskowa/czeska-inicjatywa-amunicyjna-traci-impet/zvz5et9,30bc1058>>.

kursu prowadzonego przez Donalda Trumpa jako prezydenta, a następnie kandydata na kolejną kadencję. Badacze wskazują, że historycznie tego rodzaju praktyki były powszechne⁴³. Brak działań adekwatnych dla *casus foederis*⁴⁴ charakteryzuje nierzadko państwa zasobne, mające większy wachlarz możliwości w zakresie bezpieczeństwa⁴⁵. Długotrwała wojna pozycyjna na froncie ukraińsko-rosyjskim nie zmienia jednak istotnie uwarunkowań skutkujących obawami o porzucenie. Mocarstwa zachodnie dokonały wielu działań zabezpieczających wschodnią flankę NATO. Wprawdzie liczba stacjonujących żołnierzy podlega wahaniom, ale wielokrotne przetrzymywanie jednostek powietrznych i lądowych oraz przemieszczanie systemów obrony powietrznej i ciężkiego sprzętu wojskowego do składnic w wybranych krajach wschodniej flanki⁴⁶ podnosi realne zdolności obronne. Front utrzymuje się daleko, a subiektywne poczucie zagrożenia wojną Rosji przeciwko krajom NATO raczej spada⁴⁷. W tych okolicznościach państwa wschodniej flanki nabrały względnej pewności siebie w obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej, czego wyrazem są szczególnie opisane wyżej przykłady Polski i Słowacji.

Podsumowanie

Analiza działań państw wschodniej flanki NATO wskazuje, że zasadniczo prowadzą one politykę budowania własnej, natowskiej i w znacznym stopniu ukraińskiej przeciwwagi wobec Rosji. Różnią je wyraźnie rozkładane

- 43 A. Lanoszka, *Military Alliances in the Twenty-First Century*, Polity Press, Cambridge 2022, s. 75–81.
- 44 Czyli niezrealizowanie zobowiązania sojuszniczego, np. do udzielenia pomocy wojskowej napadniętemu sprzymierzeńcowi.
- 45 B. Blankenship, *Promises under Pressure: Statements of Reassurance in US Alliances*, „International Studies Quarterly” 2020, vol. 64, No. 2, s. 1020.
- 46 Np. D. Ratka, *USA przerzucają Abramsy z Niemiec do Polski*, „Defence 24” [online], 2 VII 2024 [dostęp: 8 VIII 2024]: <<https://defence24.pl/sily-zbrojne/usa-przerzucaja-abramszy-z-niemiec-do-polski>>.
- 47 Por. *Munich Security Index 2023*, Munich Security Conference, Munich, luty 2023: <https://securityconference.org/assets/01_Bilder_Inhalte/03_Medien/02_Publikationen/2023/Munich_Security_Index_2023.pdf>; *Munich Security Index 2024*, Munich Security Conference, Munich, luty 2024: <https://securityconference.org/assets/01_Bilder_Inhalte/03_Medien/02_Publikationen/2024/MSR_2024/MSR2024_MSI_mitCover_final_240507_DIGITAL.pdf>.

akcenty – zwłaszcza Węgry nie wnoszą nic do budowy potęgi wojskowej Ukrainy. Powstrzymywanie Rosji, co wynika z istoty obecnego konfliktu, realizowane jest z kolei głównie przez pomoc dla Ukrainy. Faza wojny pozycyjnej przynosi stabilność, pokazuje skuteczność powstrzymywania i zachęca do korzystania z pewnych sposobności, czego dowodem jest pokojowy dyskurs słowackiej partii Smer i jej sukces wyborczy. Mechanizm dylematu bezpieczeństwa rzutuje na stopień konfrontacyjności państw wschodniej flanki NATO wobec Rosji: działają one na rzecz przeciwwagi i zasadniczo powstrzymania, ale obawiają się też, że gwałtowana eskalacja może te kroki zniweczyć. To zaś prowadzi do różnego rodzaju samoograniczeń w pomocy wojskowej. Jak wskazano w artykule, państwa zrzeszone w sojuszu wielostronnym podlegają mechanizmom rozproszenia odpowiedzialności oraz polegania na liderze, którego działania i dyskurs wciąż nie usunęły bodźców do jazdy na gapę. Kontekst gospodarczy, zwłaszcza w połączeniu z jazdą na gapę, ale też dylematem bezpieczeństwa, wyjaśnia natomiast samoograniczenia w polityce sankcyjnej oraz konkretne działania, np. komercyjne transfery broni i amunicji ze Słowacji dla Ukrainy. Przeprowadzona analiza pozwala też na ostrożne przewidywanie zmian w razie wznowienia wojny manewrowej, tj. prawdopodobnego zwiększenia pomocy dla Ukrainy przy załamaniu się jej obrony albo zmniejszenia jej w sytuacji załamania się obrony Rosji.

Bibliografia

- Accommodating Rising Power: Past, Present, and Future*, ed. T. V. Paul, Cambridge University Press, Cambridge 2016.
- Barkin J. S., *Time Horizons and Multilateral Enforcement in International Cooperation*, „International Studies Quarterly” 2004, vol. 48, No. 2.
- Blankenship B., *Promises under Pressure: Statements of Reassurance in US Alliances*, „International Studies Quarterly” 2020, vol. 64, No. 2.
- Borowski J., *Rekordowe wydatki Polski na obronę. 118 miliardów z budżetu i nie tylko*, „Defence 24” [online], 21 XII 2023 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://defence24.pl/polityka-obronna/rekordowe-wydatki-polski-na-obrone-118-miliardow-z-budzetu-i-nie-tylko>>.
- Conybeare J. A. C., *The Portfolio Benefits of Free Riding in Military Alliances*, „International Studies Quarterly” 1994, vol. 38, No. 3.
- De Castro R. C., *Caught between Appeasement and Limited Hard Balancing: The Philippines' Changing Relations with the Eagle and the Dragon*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs” 2022, vol. 41, No. 2.

- Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023)*, NATO Public Diplomacy Division, 7 VII 2023: <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230707-def-exp-2023-en.pdf> [dostęp: 24 V 2024].
- De Silva S., *Making Sense of the Haze: Hedging and Its Attributes*, „University of Colombo Review. Series III” 2020, vol. 1, No. 1.
- Dybczyński A., *Sojusze międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2014.
- Gates W. R., Terasawa K. L., *Commitment, Threat Perceptions, and Expenditures in a Defense Alliance*, „International Studies Quarterly” 1992, vol. 36, No. 1.
- Haesebrouck T., *EU Member State Support to Ukraine*, „Foreign Policy Analysis” 2024, vol. 20, No. 2: <<https://doi.org/10.1093/fpa/orae005>> [dostęp: 17 X 2024].
- Han Z., Paul T. V., *China’s Rise and Balance of Power Politics*, „The Chinese Journal of International Politics” 2020, vol. 13, No. 1.
- Haugevik K., Basberg Neumann C., *Reputation Crisis Management and the State: Theorizing Containment as Diplomatic Mode*, „European Journal of International Relations” 2021, vol. 27, No. 3.
- He K., *Institutional Balancing and International Relations Theory: Economic Interdependence and Balance of Power Strategies in Southeast Asia*, „European Journal of International Relations” 2008, vol. 14, No. 3.
- Hülsemann L., *Kaja Kallas Faces more Heat amid Probe of Husband’s Russia Business Ties*, „Politico” [online], 28 IV 2023 [dostęp: 7 VI 2024]: <<https://www.politico.eu/article/kaja-kallas-husband-russian-business-ties-estonia/>>.
- Jervis R., *Cooperation under the Security Dilemma*, „World Politics” 1978, vol. 30, No. 2.
- Kaleta W., *Co Polska dała Ukrainie, a co nam zostało. Oto bilans w uzbrojeniu*, „Przemysł Obronny” [online], 5 III 2024 [dostęp: 7 VIII 2024]: <<https://www.wnp.pl/przemysl-obronny/co-polska-dala-ukrainie-a-co-nam-zostalo-oto-bilans-w-uzbrojeniu,811188.html>>.
- Kukułka J., *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–1996*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 1998.
- Lanoszka A., *Military Alliances in the Twenty-First Century*, Polity Press, Cambridge 2022.
- Lewkowicz Ł., *Slovakia: Controversy over a Defense Agreement with the United States*, „Instytut Europy Środkowej” [online], 24 I 2022 [dostęp: 6 VIII 2024]: <<https://ies.lublin.pl/en/comments/slovakia-controversy-over-a-defense-agreement-with-the-united-states/>>.
- Lipczyński T., *Słowacja zarabia na wojnie i dozbraja Ukrainę, chociaż wcale tego nie chce*, „Forsal” [online], 23 VII 2024 [dostęp: 8 VIII 2024]: <<https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/9551737,slowacja-zarabia-na-wojnie-i-dozbraja-ukraine-chociaz-wcale-tego-nie.html>>.
- Martin M., *Lithuanian President Compares Putin to Hitler and Stalin*, „Magazine”, „Reuters” [online], 22 VI 2014 [dostęp: 13 V 2024]: <<https://www.reuters.com/article/idUSKBNOEXOKY/>>.

- Munich Security Index 2023*, Munich Security Conference, Munich, luty 2023: <https://securityconference.org/assets/01_Bilder_Inhalte/03_Medien/02_Publikationen/2023/Munich_Security_Index_2023.pdf>.
- Munich Security Index 2024*, Munich Security Conference, Munich, luty 2024: <https://securityconference.org/assets/01_Bilder_Inhalte/03_Medien/02_Publikationen/2024/MSR_2024/MSR2024_MSI_mitCover_final_240507_DIGITAL.pdf>.
- Next Year's Budget Will Finally Dedicate 2% of GDP for Defense*, „Hungary Today” [online], 10 VI 2023 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://hungarytoday.hu/next-years-budget-will-finally-dedicate-2-of-gdp-for-defense/>>.
- Ogrodnik Ł., Żornaczuk T., *Slovaks' Perception of the War in Ukraine is Changing – a Socio-Political Perspective*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” [online], 7 IX 2023 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://pism.pl/publications/slovaks-perception-of-the-war-in-ukraine-is-changing-a-socio-political-perspective>>.
- Paul T. V., *The Accommodation of Rising Powers in World Politics*, [w:] *Accommodating Rising Power: Past, Present, and Future*, ed. T. V. Paul, Cambridge University Press, Cambridge 2016.
- Pollet M., *Slovak PM: Ukraine Must Give up Territory to End Russian Invasion*, „Politico” [online], 21 I 2024 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://www.politico.eu/article/slovakia-prime-minister-robert-fico-ukraine-cede-territory-russia-moscow-invasion-nato-entry/>>.
- Premier: Nie przekazujemy już broni Ukrainie*, „Business Insider” [online], 21 IX 2023 [dostęp: 24 V 2024]: <<https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/premier-polska-nie-bedzie-juz-przekazywac-broni-ukrainie/b16ed9m>>.
- Ratka D., *USA przerzucają Abramsy z Niemiec do Polski*, „Defence 24” [online], 2 VII 2024 [dostęp: 8 VIII 2024]: <<https://defence24.pl/sily-zbrojne/usa-przerzucaja-abramszy-z-niemiec-do-polski>>.
- Sąsiedzkie waśnie. Problem ukraińskiego zboża na rynkach Europy Środkowej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 26 X 2023 (Komentarze OSW, 549): <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-10-26/sasiedzkie-wasnie-problem-ukrainskiego-zboza-na-rynkach-europy>> [dostęp: 7 VIII 2024].
- Shambaugh D., *Containment or Engagement of China? Calculating Beijing's Response*, „International Security” 1996, vol. 21, No. 2.
- Silva P. II, *Strategic Culture and Competing Visions for the EU's Russia Strategy: Flexible Accommodation, Cooperative Deterrence, and Calibrated Confrontation*, „International Relations” 2024, vol. 38, No. 2.
- Skwirowski P., *Polska załaza Ukrainę. Ogromny wzrost eksportu*, „Rzeczpospolita” [online], 5 III 2024 [dostęp: 7 VIII 2024]: <<https://www.rp.pl/handel/art39941421-polska-zalaza-ukraine-ogromny-wzrost-eksportu>>.
- Smith K., *Realist Foreign Policy Analysis with a Twist: The Persian Gulf Security Complex and the Rise and Fall of Dual Containment*, „Foreign Policy Analysis” 2016, vol. 12, No. 3.

- Strembski M., *Czeska inicjatywa amunicyjna wyraźnie traci impet*, „Onet” [online], 29 V 2024 [dostęp: 7 VI 2024]: <<https://www.onet.pl/informacje/nowa-technika-wojskowa/czeska-inicjatywa-amunicyjna-traci-impet/zysz5et9,30bc1058>>.
- Trusewicz I., *Gazowy szantaż premiera Słowacji. Gaz z Rosji za broń z Unii*, „Rzeczpospolita” [online], 25 I 2024 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://energia.rp.pl/gaz/art39743291-gazowy-szantaz-premiera-slowacji-gaz-z-rosji-za-bron-z-unii>>.
- UK Daily: *Britain Halving Number of Troops in Estonia by Year-End*, „ERR News” [online], 28 IX 2022 [dostęp: 14 VI 2024]: <<https://news.err.ee/1608730846/uk-daily-britain-halving-number-of-troops-in-estonia-by-year-end>>.
- Volkman-Schluck P., *Bulgaria to the Rescue: How the EU's Poorest Country Secretly Saved Ukraine*, „Politico” [online], 18 I 2023 [dostęp: 8 XII 2023]: <<https://www.politico.eu/article/bulgaria-volodymyr-zelenskyy-kiril-petkov-poorest-country-eu-ukraine/>>.
- Walt S. M., *Does Anyone Still Understand the „Security Dilemma”?*, „Foreign Policy” [online], 26 VII 2022 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://foreignpolicy.com/2022/07/26/misperception-security-dilemma-ir-theory-russia-ukraine/>>.
- Weisiger A., *Exiting the Coalition: When do States Abandon Coalition Partners during War?*, „International Studies Quarterly” 2016, vol. 60, No. 4.
- Wilk A., Żochowski P., *Polskie i słowackie myśliwce MiG-29 dla Ukrainy. 386. dzień wojny*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 17 III 2023 [dostęp: 27 V 2024]: <<https://www.oswawaw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-03-17/polskie-i-slowackie-mysliwce-mig-29-dla-ukrainy-386-dzien-wojny>>.
- Wilke P., Burchard H. von der, *Germany Ready to Put 4,000 Soldiers Permanently in Lithuania*, „Politico” [online], 26 VI 2023 [dostęp: 14 VI 2024]: <<https://www.politico.eu/article/germany-station-4000-soldiers-permanently-lithuania/>>.
- Wivel A., Paul T. V., *Soft Balancing, Institutions and Peaceful Change*, „Ethics and International Affairs” 2020, vol. 34, No. 4.
- Wohlforth W. C., Little R., Kaufman S. J., Kang D., Jones Ch. A., Tin-bor Hui V., Eckstein A., Deudney D., Brenner W. L., *Testing Balance-of-Power Theory in World History*, „European Journal of International Relations” 2007, vol. 13, No. 2.